

Teória a kritika prekladu z pohľadu interdisciplinarity a transdisciplinarit

BOGUMIŁA SUWARA

Ústav svetovej literatúry SAV

Cieľom tejto štúdie nie je v úplnosti zmapovať problematiku týkajúcu sa viacerých teórií a kritiky prekladu, ako sľubuje názov. Podnetom na jej vznik bola naliehavosť názorov o znižovaní úrovne prekladovej produkcie, konkrétne umeleckých prekladov. Lenže tieto názory, skôr vyslovované ako napísané, paradoxne nenachádzajú empirické potvrdenie ani v mnohých pokonferenčných zborníkoch, pretože aj v nich poklesol záujem o umelecké preklady. Ani v najnovších odborných publikáciách Ústavu svetovej literatúry SAV (E. Maliti-Fraňová, 2007 a J. Truhlářová, 2008) napriek detailnému, odbornému spracovaniu konkrétnych prekladov i parciálnych problémov hodnotenia prekladov – napríklad starnutie prekladu, kompilácie prekladov, plagiat v preklade – nenachádzame explicitnú sumarizáciu poznatkov týkajúcich sa skúmania hodnôt prekladu. Tým sa uvoľňuje miesto otázkam odborného prekladu alebo v lepšom prípade otázkam široko chápanej komunikácie. Aká je v tejto súvislosti zodpovednosť teórie prekladu, aký podiel na zmenách nesie demokratizácia medzinárodnej a medzikultúrnej komunikácie či globalizačné procesy, doliehajúce na lokálne ekonomiky, kultúry, sociálne vzťahy? Zdá sa, že *odborný obrat* v reflektovaní prekladov bol a je do značnej miery vyvolaný rozvojom a produkciou populárnej kultúry a kultúrnej ponuky nových médií. Tie navyše kladú na preklad požiadavku okamžitej prístupnosti a často aj momentálnej použiteľnosti. Odsúvanie nárokov na kvalitu prekladu do úzadia sa teda na jednej strane stáva akoby prirodzenou vlastnosťou zrýchlenej a globalizovanej komunikácie, na druhej strane však provokuje k úvahám o evalvačných aspektoch prekladu, čiže vedie k hodnotiacim aktivitám vo vzťahu k procesu a výsledku prekladania. Hodnotiace aktivity však nie sú ústrednou témou teoretizujúcej reflexie prekladu. Za týchto okolností by bolo možno osožné aktualizovať prístupy tzv. hodnotiacich disciplín (napríklad sociológia, ekonómia a pod.).

Názov príspevku síce otvára kontext dejín metodologických prístupov k teoretizovaniu o otázkach prekladu ako o meniacich sa paradigmách modernej humanitnej reflexie, resp. humanitných/spoločenských vied, obsiahnuť ich však v celosti v jednej štúdii nie je možné. Napokon, na prvú a neodstrániteľnú prekážku upozorňuje o. i. E. Tabakowska, keď tvrdí:

„Keby rozhodnutie napísať dejiny teórie prekladu bolo uskutočniteľné, bolo by treba postupovať dvoma paralelnými cestami: prvá cesta, „jazykovedná“, by sa musela venovať no-

vým objavom v oblasti jazykovedy, druhá – ‚literárna‘ – zase objavom v oblasti literárnej vedy. Ak by sa naozaj niekto podujal na podobnú úlohu, tak by mu po určitom čase muselo byť zrejmé, že v podstate ‚celistvý, systematický prístup k prekladu vychádzajúci zo solidných teoretických základov‘ (Gutt, 1991:1) vlastne neexistuje“ (2001: 8).

V neskoršej publikácii, zohľadňujúcej vklad nového kognitívno-funkcionálneho smerovania jazykovedy, Tabakowska včleňuje vedu o preklade do celistvého systému, ktorý obsahuje vzťahy *jazyk – jazykoveda – veda o kultúre, medzikultúrna komunikácia – jazykoveda, veda o preklade – jazykoveda*. Ako však sama autorka podotýka, práce „orientované na kultúru“ a vedu o preklade sa zatiaľ týkajú predovšetkým kultúrou podmienených jednotiek jazyka (Tabakowska, 2002: 72–73).

Podmienky vzniku dejín teórie prekladu, aké bádatelka predpokladá, sa dodatočne komplikujú aj rôznymi národnými alebo regionálnymi špecifikami, ktoré si rôzne „objavy“ prisvojovali v procese ich včleňovania (akomodácie) do národných bádateľských tradícií. Tendenciu špecifického otvárania sa voči vonkajším podnetom mapuje napríklad v ruskej vede o preklade Oľga Kovačičová v stati *Súčasná ruská translatológia* (2007: 118–139). Na lokálne odlišné súvislosti pragmatiky textu upozorňuje Libuša Vajdová v článku *Pragmatika prekladu* (2007: 211–224). Zuzana Jettmarová (2007: 56–78) pojednáva zasa o odlišnostiach sociológie vedy v paradigme teórie prekladu vypracovanej v západnej a strednej Európe. V týchto súvislostiach sa na jednej strane zdôrazňuje areálová odlišnosť reflexie prekladu s dôrazom na jazykovedné smerovanie západoeurópskej teórie prekladu, sústredené na pragmatický a komunikačný aspekt prekladu, ako aj na literárne smerovanie vo východnej časti Európy, naklonené k interpretácii a filozofii literatúry, a na druhej strane sa pociťuje potreba „vyrovnať krok“ so smerovaním silných translatologických centier. Úskalím tohto prístupu môže byť smerovanie translatologickej reflexie do trasoviska polemík namiesto radikálnej kritiky, ktorá by nesmerovala k opisu kontextov a obmien bádateľských postupov, ale pokúsila by sa „nanovo“ formulovať základné témy disciplíny (napríklad adekvátnosť, originál verzus preklad a pod.), alebo je tu tendencia, smerujúca k problematickej predstave akejsi pantranslatologickej disciplíny, schopnej rovnako skúmať krajne odlišné druhy textov.

Napriek tomu, že sa 20. storočie usilovalo vypracovať koncízne základy skúmania prekladu (v rámci štrukturalizmu, teórie komunikácie, následne kognitívnej jazykovedy), napriek tomu, že nemecká jazykoveda vyčlenila samostatnú disciplínu nazvanú translatológia (s ústredným pojmom translátu) a že o samostatnosť vedy o preklade bojovali anglofónni bádatelia (napríklad S. Bassnett, odporkyňa zapájania jazykovedných teórií do skúmania prekladu), napriek tomu všetkému sa ešte stále tvrdí, že reflektovanie prekladov je „priestorom interdisciplinárneho skúmania“. Teória prekladu sa v týchto súvislostiach javí ako heterogénna a nekoherentná. Podľa G. Touryho teóriu prekladu problematizuje už voľba predmetu skúmania: „Čo brať do úvahy a čo vynechať? Za súčasného stavu translatologického skúmania nie je možné na túto otázku jednoznačne odpovedať. V dnešnej dobe je táto disciplína heterogénnym reťazcom paradigiem, ktoré – v najlepšom prípade – voľne na seba nadväzujú“ (citované podľa poľského prekladu Toury, 2000: 19). Pre nesúrodosť disciplíny sú však ešte príznačnejšie spôsoby konštruovania teórie prekladu:

„Zásadnou otázkou nie je to, čo je ustanovené ako predmet skúmania, ale to, aké činitele, závislé od konkrétnych bádateľských cieľov, konštruujú to, čo si bádateľ zvolí za vlastný objekt skúmania. Treba však brať do úvahy, že akákoľvek zmena teoretických východísk bádateľa automaticky spôsobí zmenu predmetu výskumu. Tento problém je dôležitý aj vtedy, keď všetky bádateľské objekty budú uchopené v rámci jednej kategórie – napríklad aj takej ako ‚preklad‘ a ‚prekladanie‘“ (Tourey, 2000:19).

Z citovaného je zrejmé, že Tourey nie je zástancom transdisciplinárneho skúmania prekladu. To znamená, že nie je zástancom ani v súčasnosti prevládajúcej predstavy humanitnej vedy, podľa ktorej sú rôzne paradigmy alternatívnymi metódami skúmania „toho istého“ javu. Priestor tejto štúdie nie je dostatočný, aby sme mohli zväziť, ako rôzne teórie modifikujú „ten istý“ jav (Urbańska, 2004:11). Zatiaľ stačí len pripomenúť filologickú tradíciu rozlišovania prekladu (podľa Schleiermachersa) na oblasť literatúry a umenia (Übersetzen – písomný preklad) a na odborné preklady (Dolmetschen – ústny preklad), alebo inak, na preklad ako umenie alebo preklad ako remeslo (v tejto súvislosti sa uvádzajú J. Levý, E. Balcerzan a i.). Toto rozlišovanie sa sľubne pokúšali odstrániť napríklad prívrženci pragmatiky textu (nastolenej Van Rijkom), kognitívnej jazykovedy či teórie skoposu. Často a opodstatnene sa im však dostávalo negatívnej kritiky z radov tých bádateľov, pre ktorých interpretácia zostávala naďalej dôležitou problematikou prekladu literárneho diela. (Aj keď v prípade prekladov populárnej, tzv. oddychovej literatúry to väčšinou nie je správne, lebo ich jazykové stvárnenie sa skôr približuje úrovni odborného prekladu; väčšinou obdobne pracujú prekladatelia filmových dialógov, čo sa okato prejavuje v prekladaní literárnych citácií; tu mám na mysli napríklad fragmenty básní, piesní, fragmenty náboženských textov a pod.) Je zrejmé, že jazyk literatúry a jazyky rôznorodých odborných oblastí, ich štýly, resp. diskurzy sa v súčasnej dobe prelínajú, čo logicky nabáda uvažovať o potrebe prehodnotenia niektorých kategórií (napríklad kategórie vernosti, ekvivalencie, optimálnosti) (Scholz, 2002: 68), alebo stavajú pred teóriu nové výzvy (Scholz, 2002: 65). Tie budú dodatočne pribúdať s multimedialnými a interaktívnymi textami, lebo ako tvrdia ich bádatelia (Szczęsna, 2006: 231), dnes sa veľmi problematickým javí aj určenie funkcie textu, a to najmä preto, že rôzne aspekty textu vytvárajú rôznorodé kombinácie: krásno alebo informácia môžu najmä presvedčovať, presvedčovanie môže plniť estetickú funkciu a pod. Inak motivované kritiky tradičného rozlišovania textov odznievajú aj z radov kritikov tzv. *translation studies*, ktoré odsunuli do úzadia otázky teórie prekladu (Laiho, 2007: 207) a sústredili sa na úskalia konkrétnej medzikultúrnej komunikácie a jej limity. Ako nechcený a vedľajší výsledok sa o. i. opäť vracia základná otázka teórie prekladu, a to (relatívna) *nepreložiteľnosť*. Nové možnosti osvetlenia tejto, zdalo by sa neriešiteľnej dilemy (tak ako ju v ambivalentnom riešení ponechal napríklad G. Steiner), závislej od následnosti alebo inými slovami od hierarchie myslenia a jazyka, prinieslo v nedávnej dobe prehodnocovanie sémantickej koncepcie jazyka, resp. referencie. V odbornej literatúre sa v tejto súvislosti často vyskytujú aktualizácie prác Mitterera, Latoura, Quina a Davidsona. Títo autori znova redefinovali premýšľanie o tých istotách a esenciách bytia, ktoré sú priamo v jazyku neuchopiteľné. Podľa spomínanej tendencie (relacionizmus, antiesencializmus) prístupné je len vnímanie a skúmanie vzťahov a relácií medzi svetom človeka,

vecí a prírody. „Relacionizmus... sa stavia proti viere v apriórnu prítomnosť významov. Ako ani istota predmetov vo svete, ani významy nie sú apriórne dané a prístupné. Ich totožnosť podmieňujú relácie medzi nimi. Predmety vo svete a významy sú podmienené vzťahovo, kontextuálne, a napokon ani samotné kontexty neexistujú samy (osebe?), ale sú lokálne stabilné“ (Bieńczyk, 2007: 64).

Referenciu treba teda prijať nie ako „produkt, ale ako proces, činnosť, ktorú treba neustále podporovať“ (Bieńczyk, 2007: 259). Z tohto dôvodu sa významy v jazyku chápu ako *kumulovanie* premenlivých vzťahov. Môžeme povedať, že pre skúmanie prekladu (vo vzťahu k originálu) nepôjde o nič nové, ako to dokazuje napríklad otázka tzv. starnutia prekladov. Nové naozaj nie sú ani mnohokrát opisované stabilné vzťahy, ale **procesy ich** stanovenia, vzniku (Bieńczyk, 2007: 63).

Záujmy súčasnej vedy z prelomu tisícročia, označované ako *kultúrny obrat*, spôsobili zmenu predmetu z prekladu ako textu na text ako „jav kultúry“, čiže text hlboko zakorenený v kultúrnom prostredí. Dá sa povedať, že veda o preklade týmto naozaj nadobudla povahu nielen interdisciplinárneho (ako to nastoľovali tvorcovia translatológie, postavenej na jazykovede a teórii komunikácie), ale aj multidisciplinárneho skúmania. Prvotná dichotómia jazykovedného a literárneho bádania bola teda rozšírená o elementy kultúry (Tabakowska, 2002: 72). Z uvažovania poľskej teoretičky E. Tabakowskej možno usudzovať, že bariéra, ktorú vytvoril „scientizmus 20. storočia“ medzi bádateľmi prekladu buď z jazykovedného, alebo literárnovedného uhla, zmizla vďaka (niektorým) názorom, spoločným pre dekonštrukcionizmus a kognitívnu jazykovedu, ako aj vďaka vnímaniu „gramatiky ako sily predstavovať „kultúrne priority“ (*cultural priorities* – termín Katan). Spomenuté všeobecné súvislosti otvárajú priestor rôznorodým otázkam. Napríklad: prekladanie gramatiky z jazyka do jazyka chápané ako prekladanie kultúry spoločnosti, ktorá jazyk vytvorila (Tabakowska, 2002); ideologické postoje prekladateľa voči inakosti (Urbanek, 2004), zodpovednosť prekladateľa voči autorovi a čitateľom; imperialistický preklad (Venuti, 1995); prekladateľ ako miešanec (Gnisci, 1994); ruptúry a ambivalencie praktík a teórie prekladu.

Jednou z výziev teórie prekladu bolo spracovanie otázky inakosti. Dvojica „invariant – variant“ známa z teórie A. Popoviča (zaťažená vplyvom Chomského filozofie jazyka) uvoľňuje miesto dvojici „opakovanie (totožnosť) – rozdiel (inakosť)“ (filozofický kontext tejto dvojice podrobne predstavuje Dorota Urbanek v monografii *Pełnięte lustro. Tendencje w teorii i praktyce przekładu* (Prasknuté zrkadlo. Tendencie v teórii a praxi prekladu, 2004). Tieto pojmy sú implicitne prítomné aj v koncízne sformulovanej myšlienke slovenského jazykovedca J. Dolníka, podľa ktorého

„fundamentálnym komponentom translačnej stratégie je stanovenie proporcie medzi asimiláciou a akomodáciou v prekladateľskej aktivite..., ktorá spočíva v tom, že prekladaný komunikát sa prispôsobuje recepcnému systému novej kultúrnej domény (asimilácia) a súčasne sa recepcný systém prispôsobuje tomuto komunikátu (akomodácia). Premennosť proporcie medzi asimiláciou a akomodáciou je základom prekladovej variability istého komunikátu. ... Učebnicové usporiadanie klasických typov prekladu – doslovný preklad, gramatický preklad, filologický preklad, komunikačný preklad (Snell-Hornby – Kadric, 1995: 21–22) – je založené na postupnom pribúdaní asimilácie a ubúdaní akomodácie. Akomodácia sa prejavuje ako translatologická transpozícia, kým asimilácia sa manifestuje ako translatologická kreácia. ... Translatologická transpozícia spôsobuje v recepcnom sys-

téme príznakovosť a translátologická kreácia spočíva v jej regulovaní (funkčnom odstraňovaní)“ (Dolník, 2007:47–48).

Keď Dolník hovorí o „premenlivosti proporcie“, ustupuje od štrukturalistickej predstavy tvrdých opozícií a využíva kognitívnu škálu. Takto po prvé, zmiernuje rozpor medzi teóriou (napríklad v Popovičovom modeli sa našlo miesto pre exotizáciu a kreolizáciu v preklade) a praxou, a po druhé, otvára problematiku preložiteľnosti, ktorá závisí nielen od jazykového, ale aj od recepčného systému. Hovorí síce o komunikáte (teórii komunikácie), ale činnosti procesu prekladania zámerne (?) komplikuje a rozkladá na vedomú postupnú stratégiu:

1. prispôsobovanie prekladaného komunikátu „recepčnému systému“ („transformovanie cudzieho na svoje“);
2. prispôsobovanie recepčného systému „komunikátu“ (premena „svojho na cudzie“). Tu síce uvažuje v rámci komunikačnej teórie prekladu, avšak súčasne začína premýšľať o otázke aktívnej premeny (diania, udalosti, skúsenosti), čiže berie do úvahy aj komplementárne konceptualizovanie prekladu (totožnosť, opakovanie a i.);
3. stratégia vnímania literárnej výpovede ako „javu kultúry“ (z tohto dôvodu sa všetko, čo sa vzťahuje na vzťahy medzi ľuďmi, vzťahuje aj na umelecké diela, medzikultúrne vzťahy, na hospodárstvo a pod.).

Definovanie literárneho textu z medzikultúrnej perspektívy má za sebou už bohatú bibliografiu. Ale ako konštatuje Tabakowska, aj tak sa toto smerovanie v oblasti reflektovania prekladu zrejme ocitlo v slepej uličke: „... hoci bol obrat ku kultúre definovaný ako ‚široko koncipovaná intelektuálna koncepcia‘ (Baker, 2001), začal sa prejavovať predovšetkým v oblasti... veľkého a malého podnikania, kde ‚medzikultúrna komunikácia‘ rýchlo nadobudla pozíciu prvoradého hesla, ktoré zastrešovalo tak obsahy samotných bádateľských programov, ako aj ich praktické využitie“ (Tabakowska, 2002:72).

Odkedy sa „literárnosť“ prestáva definovať iba esenciálne a odkedy sa jej významy spájajú s inštitúciami kultúry alebo s rôzne koncipovaným procesom čítania, napríklad ako udalosť (skúsenosť) odhaľovania kultúrnych vzťahov, stáva sa pre teóriu prekladu, ale v prvom rade pre teóriu literatúry, nejasnou, takmer prehliadnutelnou záležitosťou. A to najmä z toho dôvodu, že hranica rozlišovania literárneho a neliterárneho textu sa prestáva vnímať ako jednoznačná; presnejšie povedané, spôsoby používania jazyka v rôznych druhoch textov sú chápané ako rovnaké, tie isté (hoci v prípade literatúry treba pridať ešte jeden kvantifikátor – ako „takmer“ také isté). Zdalo by sa teda, že základ teórie prekladu môže uzatvoriť zovšeobecnenie poznatkov, získaných skúmaním jednotlivých typov textov, za ktorým nasleduje tvorba modelov platných pre rôzne druhy textov. Pravdepodobne schodnejšie je však skúmanie rôznych aspektov textuality. Pritom zistenia, týkajúce sa jedného typu textov, nemožno mechanicky aplikovať na iné. Presvedčuje o tom hoci už len nevelká skúsenosť s prekladaním odborných a literárnych textov. V prípade odborných textov je totiž najproblematickejšou dnes široko rozvádzaná otázka terminológie (niekedy sa problematickým stáva už len rozlíšenie bežnej metafory od pojmu v podobe metafory).

Vysvetľovanie špecifických odlišností „umeleckých“ a „odborných“ prekladov na pozadí úzko (až empiricky) chápaného kontextu v prekladateľskej praxi môže byť za-

vádzajúce. Podľa jedného z bádateľov (Scholz, 2002: 64) kontext v odbornom texte znamená mimojazykovú realitu, verifikovateľnú intersubjektívne. V literárnom texte zasa znamená vždy jazykovú realitu, čiže v súlade s predstavami postštrukturalistov poučených názormi Barthesa a Derridu, sa tu kontext prezentuje ako vnútrotextový aspekt. Avšak výpovede z praxe toto konštatovanie zvláštne problematizujú (tak vo vzťahu k „textu“, ako aj vo vzťahu ku kontextu). Napríklad zo slov slovenského literárneho kritika vyplýva, že „aj pri uplatnení rôznych kritérií... sa môže stať, že pre niektoré knihy nedokážeme nájsť primeraný kontext tak, aby sa z nich zároveň nestratilo niečo podstatné“ (Barborík, 2007: 20). V. Barborík sa asi nazdáva, že mimojazykový kontext je taktiež dôležitý. Táto pasáž si vyžaduje niekoľko poznámok. Po prvé, literárny kritik hovorí iba o „knihe“, a nie o texte. V literárnom texte treba teda kontext chápať ako spomínaný proces kumulácie vzťahov medzi významami, po ktorých tu literárny kritik v slove „kniha“ siaha: niekedy tak ako po skoro triviálnych súvislostiach, pričom s ich hľadaním občas experimentuje, čiže ich nejakým spôsobom vytvára a/alebo aj skúma. Rozdiel je v tom, že literárny kritik sa musí spoliehať na svoju idiokultúru a prekladateľ zasa nemá prístup k „cudzej“, resp. k jej intersubjektívne overiteľnej predstave o svete. „A teda paradoxne, prekladateľovi literatúry, ktorý má poruke občas len heterogénnu fiktívnu realitu, jazykové bytie, tento kontext napovie viac ako napríklad prekladateľovi odborného textu úplne reálny kontext, ktorý je však umiestnený mimo jeho dosahu“ (Scholz, 2007: 65). Preto namiesto správneho vytvorenia nového termínu, takmer ako v prípade tzv. prekladu od základov, častým riešením je opisný preklad. Neobjaví sa tu síce Dolníkom definovaná *príznakovosť*, ale miera *kreácie* môže tiež byť v tomto prípade rovnako mizivá. Z pragmatického hľadiska však bude preklad spoľahlivo a vyhovujúco plniť svoj komunikačný cieľ (pre plánovaného odborného prijímateľa bude zrozumiteľný). Z uvedeného je zrejmé, že odlišnosti odborných a umeleckých textov sa nedajú odškriepiť. Zrejmé je aj to, že zapracovanie všetkého, čo si možno všimnúť pri empirickom skúmaní prekladateľskej praxe (teda v uvedenom príklade diferenciacie „takmer“ rovnakého teoretického termínu „kontext“ pre obidva typy textov), do jednotnej teórie, nemôže byť pre teoretikov jednoduchou úlohou. Preto jedným z metodologických riešení sa javí transdisciplinárny postup.

Skúsme sa vrátiť k otázke, čoho sa vlastne týka stratégia pri stanovovaní *proporcie medzi asimiláciou a akomodáciou v prekladateľskej aktivite*. Z „učebnicovej“ škály prekladov je pre nás najvzrušujúcejší „preklad filologický“. Po prvé, Dolník situuje preklad tak do ontológie referencie – vzťah totožnosti medzi originálom a prekladom –, ako aj odlišnosti (inakosti) prekladu od originálu v novom recepčnom (kultúrnom) systéme. Zjednodušene povedané, ide o vyhodnotenie kultúrnej odlišnosti (inakosti), funkčné určenie akomodačno-asimilačnej proporcie (všetko je asi úlohou prekladateľa alebo zadávateľa prekladu) a následná realizácia (opakovanie) tej proporcie medzi zachovaním *príznakovosti* a jej odstraňovaním, ktorá bude v preklade garantovať komunikačný zámer. Ide tu jednak o komunikačnú kompetenciu prekladateľa a o „silu“ pôvodnosti (inakosti) komunikátu/translátu. Návodom a pomôckou pre správne (modelové) prekladateľské rozhodnutia je citlivosť na „parametre štandardizácie a individualizácie“ (obdobne uvažuje o prekladateľskej stratégii z hľadiska kognitívnej jazykovedy Tabakowska, 2001). Medzi spomínané parametre patrí aj „es-

tetická štandardizácia a individualizácia. Ide o osobitú stránku umeleckých komunikátov, ale nemusí byť deaktualizovaná ani pri iných typoch textov“ (Dolník, 2007: 50). Pokúsiť sa detailne, alebo len presvedčivo naznačiť tento parameter je vzhľadom na stav a záujmy estetiky takmer nemožné (osožnejšie a prehľadnejšie by asi bolo nahradiť tento parameter intertextualitou alebo konzekventne uvažovať v rámci tzv. estetiky činnosti). Keďže však estetické nemožno oddeliť od jazykovo-sémantického (na pôde kognitívnej jazykovedy to spoľahlivo argumentuje Tabakowska (2001) a viac-menej rovnako to chápe aj Dolník), do istej miery nám pomôže predstava o parametri sémantickej individualizácie:

„... štandardizácie... sú zafixované v jazykových štruktúrach ako výsledok reprodukcie sémantickej interpretácie sveta prijatej v danej kultúrnej societe. Sémantické **individualizácie sú odklony** od štandardizovaných formálno-sémantických modelov, ktoré sú založené buď na **jazykovej kreativite jednotlivca**, alebo na preberaní z iného jazyka. Medzi štandardizáciou a individualizáciou sú **aktualizácie potenciálnych jazykových štruktúr**, ktoré ešte nie sú štandardizované, ale v danom jazykovom kolektíve sa vnímajú ako **bezpríznačné**“ (Dolník, 2007: 50).

Akomodačno-asimilačná stratégia prekladu spočíva na reálnom psychologickom koreláte, pretože vyrovnávanie sa s „jazykovovýrazovými **zhodami a rozdielmi** je elementárna mentálna aktivita prekladateľa“ (Dolník, 2007: 49). Nepôjde tu len o psychologický aspekt mentálnej aktivity, ale o širšie ukotvenie problematiky „zhody a rozdielov“ vo filozofii vedy a v literárnovednom diskurze (v zhode s uvažovaním D. Attridgea, 2007: 37–38). V jeho rámci sa táto aktivita zdá v podstate zhodná s tým procesom používania jazyka vo vzťahu k jazykovej tvorbe, ktorý umožňuje niečomu, čo označíme ako „odlišnosť“, „inakosť“ alebo „iné“, vplývať na existujúce konfigurácie mentálneho sveta jedincov. Inakosť sa v tomto okamihu ocitá mimo kultúrou vytvoreného horizontu a schém myslenia, chápania, cítenia a vnímania. Inakosť teda nie je ničím, čo treba len uchopiť ako myšlienku, formálnu možnosť, ktorá sa nachádza mimo známych štruktúr. Tvorivosť sa môže vzťahovať len na možnosti, ktoré sú pre mysliaci subjekt prístupné, mimo nich nemá totiž žiadne pevné vedomosti. Musí konať bez istoty, kam mieri, skúma hranice kultúrnych schém a horizontov, využíva ich nesúlad a napätie. Aby subjekt mohol prezentovať svoju skúsenosť s kultúrnou realitou, hľadá náznaky v tom, čo štruktúry zamietajú, a napokon skúma dôsledky, aké v nich vyvolali stretnutia s výtvormi a praxou iných kultúr. Autor tak v tvorivom procese vedome alebo nevedome registruje možnosti, ktoré patria v určitom čase k akceptovaným formám a materiálom, ale aj nemožnosti, neprípustnosti, zákazy, ktoré ich podporujú a súčasne obmedzujú. Tie prvé vedú k pretváraní existujúcich modelov a tie druhé k inakosti, ktorá pretváraním dospieva k novým literárnym dielam.

Zdá sa, že nároky na tvorivosť, kreativitu, v uvažovaní J. Dolníka a D. Attridgea sú „takmer“ rovnaké. Zásadný rozdiel je v mierumilovnosti uvažovania prvého z nich. A preto „translatologická kreácia je **limitovaná aktualizáciou** akomodačnej dispozície recepčného systému“ (Dolník, 2007: 49). Niet tu ani zmienky o skúšaní, experimentovaní s limitmi, hovorí sa len o aktualizovaní akomodačnej dispozície („pretváraní existujúcich modelov“). Pohľad bádateľa neplatí zrejme len pre modelovú stratégiu, ktorú sám kon-

ceptualizoval. Potvrdzujú ho totiž empirické poznatky z čítania napríklad slovenských prekladov (nielen) súčasnej poľskej prózy; čitateľ/kritik v nich nachádza najmä štandardné riešenia, pričom pretváranie dispozícií súčasných možností slovenskej kultúry v nich absentuje. Akomodačná dispozícia recepcného systému sa buď nevyužíva (a teória prekladu ju chápe takmer ako neprípustnú, nevítanú, lebo smeruje k parafrázovaniu, napodobňovaniu a pod., čiže k mimetickým aktivitám v preklade), alebo vôbec nepatrí do kompetencie prekladateľa, ale iba autora pôvodnej tvorby. Stáva sa, že vydavateľ rezignuje na preklad diela extrémne zakoreneného v pôvodnej kultúre na základe predpokladu, že pretvoriť „cudzí/iný“ horizont kultúry na „svoj“ nie je možné bez toho, aby sa v preklade uvádzali poznámky a vysvetlivky, alebo bez imitácie (namiesto asimilácie). Na druhej strane tvorivosť prekladateľa niekedy kritici hodnotia frázami ako „citlivý preklad“, „nahrávanie slovenčine“, „zdokonaľovanie originálu prekladom“ a pod. Problémom môže byť aj otázka vernosti prekladu (totožnosť) alebo obava z kolonizovania originálu (odstraňovanie odlišností). V tejto súvislosti teoretici radia prekladateľom riadiť sa „zdravým rozumom“, „citlivosťou“, „zodpovednosťou voči autorovi a textu“, „funkčnou mierou akomodačno-asimilačnej stratégie“ a pod. Príznačné však je, že ak sa bádateľ/teoretik zaoberá súčasne aj prekladaním, nestavia sa k tejto problematike jednoznačne. Ide o ruptúru medzi teóriou a praxou či o rozdiel medzi normatívnou a opisnou/diskurzívnou translatológiou, alebo o nesúhlas prekladateľa s nevyhnutnosťou, aby sám doladil svoju idiokultúru s originálom? Stáva sa, že pri reflektovaní vlastného prekladu, postulovaného v rámci vedeckého diskurzu *konsenzu*, sa prekladateľ nevdojak stotožňuje s pocitom zlyhania a nespokojnosti. Rozpaky navodzuje aj skutočnosť, že v preklade nemožno opakovať rovnaké relácie medzi štruktúrami a schémami, aké existujú v kultúre originálu a pod. (Tabakowska, 2002). Zrejme tu treba uvažovať o potrebe „doladenia“ (Attridge, 2007) prekladateľa s prekladaným textom (kultúrou).

Sumarizujme nastolenú problematiku jednoduchou otázkou: Očakávame od prekladu, aby otváral nové kontexty kultúry a viedol k zmenám? Tam totiž smeruje predstava o akomodácii „iného“ v recepcnom systéme. Asimilácia je v nej súčasťou, ktorá zdôrazňuje premenu „iného“ bez zmeny kultúry; pre akomodáciu je však dôležitá predstava, podľa ktorej nepôjde len o prijatie „cudzieho“ za svoje, ale najmä o zmenu, ktorá zasiahne prijímajúceho. A recepcný systém predstavujú najmä čitatelia. Odpoveď treba hľadať u nich, v procese čítania – pri aktívnom stretnutí s prekladom. Zjednodušene možno povedať, že ide o to, aby v procese realizovania akomodačno-asimilačnej stratégie bol čitateľ/prekladateľ schopný kombináciu súčasného otvárania a zotvárania možností recepcného systému využiť ako príležitosť k jeho zmene, pretože práve táto kombinácia vytvára nepretržitú nestabilitu, čiže poskytuje trvalú príležitosť na zmenu (Attridge, 2007: 53). Asi takto treba doplniť Dolníkovo uvažovanie v prípade, že ide o výnimočné literárne dielo. Ak takéto dielo nechápeme iba ako konkrétny objekt, ale aj ako výnimočný spôsob využitia zdrojov kultúry, čiže ako zavádzanie nových kódov a noriem, vždy je pravdepodobné, že „nové perspektívy a využitie vytvárajú príležitosť pre imitáciu, preklad, paródiu a zneužitie“ (Attridge, 2007: 108). Úlohou kritiky prekladu (aj lektúry) je na druhej strane všimnúť si tieto udalosti a ohodnotiť preklad buď ako otváranie nových možností a zmien, alebo len ako mechanickú transformáciu.

Extrémne koncipovaný nárok na preklad neznamená tvrdo vyznačenú hranicu,

ale iba naznačuje, že v rámci asimilačno-akomodačnej stratégie prekladu a lektúry je prípustná škála od „výnimočného prekladu k imitácii“. Treba však mať na pamäti, že tak ako neexistuje plný preklad, neexistuje ani čistá imitácia. Literárna totožnosť obsahuje totiž opakovanie toho, čo sa považuje za „to isté“, ako aj otvorenie sa novým kontextom a zmenám (Attridge, 2007: 110). *Učebnicovú škálu prekladov* v bode filologický preklad si teda môžeme predstaviť ako trojuholník: na horizontálnej línii filologický preklad s vrcholmi *akomodácia* (na ľavej strane), *asimilácia* (na pravej strane), tretí vrchol (nad úrovňou filologický preklad) je *imitácia*; pole trojuholníka znázorňuje priestor pre uchopenie literárneho prekladu. Rozsah medzi akomodáciou a asimiláciou môžeme teraz chápať ako proces/udalosť takej tvorivej asimilácie, ktorá nielen aktualizuje možnosti recepcného systému, ale experimentovaním s jeho limitmi ho otvára voči zmenám. Azda sa dá povedať, že v istom zmysle sa to blíži Lottmanovej koncepcii semiosféry, avšak doplnenej o zložitosti spojené s nebanálnym „stretnutím/udalosťou“ podmetu s iným/novým a s predstavou idiokultúry a „udalosti“ namiesto kultúry ako systému.

ZÁVER

Hodnotenie prekladu tradične prináležalo kritike prekladu, často koncipovanej podľa matrice literárnej kritiky. Je však asi vhodné pozastaviť sa pri problematike chápania vied o preklade aj v kontexte evalvácie vnímanej ako predstava o základnej kognitívnej schopnosti človeka vo vzťahu jeho skúsenosti s realitou (prístup tzv. hodnotiacich disciplín). Tento smer uvažovania sa inšpiruje kategóriami hodnotenia, ktoré zaviedol R. Hartmann (1967): hodnotenie *pojmové*, *kategoriálne* a *hodnotenie exemplára*. V kognitívnej sémantike ho precízne rozpracoval T. P. Krzeszowski, na preklad sa ho zasa pokúsila aplikovať poľská výskumníčka D. Urbanek. S jej charakteristikou spomínaných troch prístupov k hodnoteniu prekladov treba v podstate súhlasiť. Zdá sa však, že zohľadnenie Krzeszowského pojmov „axiologický náboj“ a „nosiťel hodnôt“ ako detailnejšie situovanie nielen na škále „plus-mínus“, ale aj v rámci hierarchického zaradenia umožňuje zapojiť do tejto konceptualizácie širší historický a metodologický kontext prekladania a aj miernu relativizáciu hodnotenia prekladov.

Pojmové hodnotenie sa spája s „pojmi a im zodpovedajúcimi vecami, ktoré sú vytvárané ľudským umom“ (Krzeszowski, 1999:74): „Určitý druh ‚vecí‘ buď spĺňa úplne a kompletne všetky kritériá prináležania k určitému pojmu, alebo ‚vecí‘ vôbec nepatria k určitej pojmovej kategórii, to znamená, že ide o druh kategórie ‚buď – alebo...“ (Krzeszowski, 1999: 22).

Spomínaná poľská odborníčka D. Urbanek správne podotýka, že tento druh hodnotenia sa týka množiny veci ako celku. Hodnotenie je absolútne a žiada si len viac alebo menej uvedomenú predstavu škály pozitívnych a negatívnych hodnôt. V súvislosti s pojmom prekladu bude k takým systémovým hodnotám patriť „totožnosť a opakovanie“, ale nie „podobnosť a rozdiel“ (vo význame, aký priniesli prehodnotením filozofie totožnosti, napr. Derrida a i.). Keďže však predstava o druhotnosti prekladu voči originálu pretrváva a „opakovanie“ sa aj „z hľadiska tradičnej metafyziky hodnotí negatívne, tak i pojem prekladu môže byť v týchto súvislostiach hodnotený negatívne“ (Urbanek, 2004: 75). Krzeszowski však upozorňuje, že

umiestnenie vecí na škále „plus-mínus“ závisí aj od jej „axiologického náboja“, ktorý môže byť absolútny, alebo relatívny, pričom náboje nemusia byť rovnaké. V dejinách literatúry/kultúry sa stávalo, že preklad ako prejav napredovania vyspelosti národného jazyka/verzologických systémov/literárnych tém v rámci západoeurópskeho modelu literatúry bol vysoko hodnotený, z čoho vyplýva, že hodnotenie prekladu sa môže z historického hľadiska vzhľadom na relatívny axiologický náboj v škále (oproti absolútnemu „axiologickému náboju“) presúvať. Vďaka tomu „obraz sveta“, ktorý vzniká v procese pripisovania systémových hodnôt javom existujúcim v reálnom svete, nemusí byť „pokrivený, zjednodušený a jednoznačný“, plný predsudkov a charakteristický svojím „dogmatickým spôsobom myslenia“. Tu sa predstava o podradnosti prekladu už asi definitívne odsunula. Antiesenciálna tendencia, smerujúca vo vzťahu k originálu a recepcnému systému k predstave o relatívnej ontológii, je ďalšou pozitívnou odpoveďou na možnosti **pojmového hodnotenia** prekladu. A to tak, že prehodnocuje premisu o nepôvodnosti, druhotnosti prekladu (tradícia totožnosti). Stupňovanie ontológie prekladu čiže sledovanie prekladu v poli trojuholníka (filologický preklad, akomodácia, asimilácia, mimetická imitácia) otvára možnosti širšej škály predstavovania **kategoriálneho hodnotenia** prekladu.

Kategoriálne hodnotenie (rozdelené na triedy) sa zakladá na *nominálnych (vonkajších) hodnotách*, spojených s kategoriálnymi pojmami, vyčlenenými na základe spoločných črt. Určitú kategóriu vecí možno uchopiť za pomoci obmedzeného počtu črt (aj keď veci môžu mať neobmedzené množstvo spoločných a odlišných črt), vnímaných ako relevantné hodnoty. Hodnotenie sa nevzťahuje na vec ako takú, ale na to, či a do akej miery má vec tieto črty. Ohodnotenie je výsledkom evalvácie pomocou hodnôt, ktoré sú vo vzťahu k veci vonkajšie. Také hodnotenie je vždy relatívne, pretože vypovedá len o stupni, v akom určitá trieda vecí zodpovedá (štruktúrne a funkčne) ideálnemu kognitívnemu modelu. Predpokladá sa, že v rámci určitej triedy existujú exempláre, „ktoré v menšej miere zodpovedajú podmienkam určujúcim ten ktorý idealizovaný kognitívny model pojmu“ (Krzyszowski, 1999: 28) a nepatria napríklad do triedy „dobrých prekladov“ (Urbanek, 2004: 75).

V súvislosti s tým sa kritika prekladu, založená na kategoriálnom hodnotení, obvykle chápe ako *hodnotiaca* alebo *bezprostredná kritika*. Poľská bádatelka zastáva názor, že kategoriálne hodnotenie sa spája s pojmom ekvivalencie – čiže základom kategoriálneho hodnotenia prekladu alebo série prekladov je podobnosť originálu („+“ na škále), zatiaľ čo odlišnosti presúvajú hodnotenie prekladu smerom k opačnému pólu („-“ na škále). Lenže zvyšovanie množstva odlišných črt v procese porovnávania viedlo k neurčitosti pojmu ekvivalencie. Paralelné absolutizovanie jednej zo zvolených črt a skúmanie fungovania prekladu vzhľadom na túto črtu (napríklad skopos) približuje teoretické uvažovanie o preklade *pojmovému hodnoteniu*.

Kategoriálne hodnotenie prináša aj iné možnosti voľby charakteristických črt, ktoré si možno zvoliť pri konceptualizácii idealizovaného kognitívneho modelu. Podľa Doroty Urbanek je to „originál“. Zdá sa však, že to môže byť aj určitá predstava o preklade, resp. súbore veličín/hodnôt, ktoré majú za úlohu vystihnúť jeho základné charakteristiky. V dejinách uvažovania o preklade to boli napríklad vernosť originálu, naturalizácia/exotizácia, inakosť a pod., čo sa v podstate blíži prob-

lematike adekvátnosti. Dobrý preklad je taký preklad, ktorý má všetky pozitívne charakteristiky/črty, aké by mala mať vec, ktorú nazveme dobrým prekladom. Preklad sa teda chápe ako celá trieda prekladov (odborný preklad, preklad populárnej literatúry, imitácie, preklad jedinečných literárnych diel), ako trieda, ktorá zodpovedá podmienkam určeným na idealizovaný kognitívny model pojmu preklad. Tieto charakteristiky sú chápané v rámci odlišných paradigiem vied o preklade, avšak v kritike prekladov sa môžu vyskytovať súčasne, čím sa potvrdzuje, že teória prekladu ako disciplína je heterogénna a jej predmet podlieha miernemu relativizovaniu.

Hodnotenie exemplára sa zakladá na *faktických (vnútorných) hodnotách*, spájajúcich sa s jednotlivými vecami, ktoré nepatria medzi prvky kategórií. Ide o pripisovanie hodnôt veci „samej o sebe“. Krzeszowki podotýka, že tento spôsob hodnotenia využíva aj reflexia rôznych druhov umenia, keď sa zaujíma o konkrétne exempláre, a nie o ich triedy. Podobný prístup praktizovala podľa Doroty Urbanek najmä tzv. manipulačná škola prekladu (Theo Hermans, André Lefevere, nadväzujúci na teóriu polysystémov I. Evena-Zohara), ktorá formulovala deskriptívnu kritiku. V jej rámci sa opisovali vlastnosti prekladu, ale bez hodnotenia „vernosti“ originálu, zatiaľ čo komunikačná situácia spočívala najmä v poetike literárnych smerov, a nie v sociokultúrnych okolnostiach. V niektorých literárnovedne orientovaných prácach to viedlo ku krajným názorom. Jedným z nich bola napríklad predstava, podľa ktorej nie je možné analyzovať všeobecné pravidlá prekladania (ako dobre prekladať, čo znamená dobrý preklad a pod.), pretože analýza a podrobné riešenia sa vždy týkajú konkrétneho prekladu a poznanie prekladu je v podstate súborom neobmedzeného množstva jednotlivých prípadov (tzv. *case studies*). V istom zmysle by sa dalo povedať, že ide o spochybňovanie teórie prekladu. Ak vnútorné hodnotenie (v súlade s Hartmanovými názormi) nepredpokladá žiadne porovnávanie s kanonickou podobou a týka sa len veci „ako takej“ a „samej o sebe“, možno z toho usudzovať, že súčasné teoretické pokusy odtrhnúť preklad od originálu sú legitímne. Preto je bádanie prekladu „samého o sebe“ opodstatnené a rovnako aj využívanie Deleuzovej filozofickej koncepcie „nomádnosti“ významu vo vzťahu k prekladu či pojem „rizomatického“ bujnenia (rozsievania) prekladov. Hodnotenie exemplára v tejto súvislosti treba asi zamerať na otázky otvorenosti kultúry voči zmenám vyvolaným a realizovaným v konkrétnom preklade, ako to nastolil Attridge. Ústup od (sproblematizovanej) predstavy o druhotnosti a podradnosti prekladu stavia tzv. prekladovú literatúru do nového svetla, pretože odteraz, za relativizovaného vzťahu originál verzus preklad, ju môže legitímne skúmať aj odborník na domácu literatúru. Podobne zameraná kritika sa usiluje sledovať také pokusy prekladateľov, ktoré problematizujú limity recepčného horizontu domácej kultúry (v slovenskej prekladovej tvorbe by mohol byť príležitosťou vhodnou pre podobnú kritiku preklad Gombrowiczovho *Kosmu* od Tomáša Horvátha). Tento postup však teória prekladu najčastejšie zamietala ako neprofesionálny a zastaraný. Preto sa objavuje najvyšš v zakrsnutej podobe v literárnych časopisoch ako drobný žáner informácií o knižných novinkách a pod.

Krzeszowski odlišuje vnútorné hodnotenie podľa Hartmana od vlastného návrhu *hodnotenia exemplára*, v pozadí ktorého stojí nutnosť vziať do úvahy jeho kano-

nickú podobu (Krzeszowski hovorí o exemplári v triede, ktorý má kanonickú podobu, a v štruktúrnom a funkcionálnom/funkčnom význame mu nič nechýba), to znamená vnímať ho v nejakej súvislosti s „exteriérom“ (nie ako vec samu o sebe). Tento druh hodnotenia je podľa Doroty Urbanek pri výskume prekladu výstižnejší, lebo na jednej strane dovoľuje zachovať vzťah medzi originálom a prekladom a na druhej strane legitimizuje aj bádanie prekladu ako autonómneho bytia. Bádateľka si takto overila možnosti deskripcie prekladu v rámci „komplementárnej ontológie prekladu“, ktorú preferuje, inými slovami, prekladu vo vzťahu k originálu a paralelne aj bez neho.

Jedným zo smerov konceptualizovaného kritického bádania prekladu je predstava, podľa ktorej manipulačný model (zvlášť návrhy Kitty van Leuven-Zwart) môže interferovať s kognitívnou koncepciou poetiky prekladu (E. Tabakowska).

Týmto však Krzeszowski rozrôžňovanie bytia skúmaných vecí nekončí. V rámci konceptualizácie druhého princípu axiologického izomorfizmu (Krzeszowski, 1999: 29–32) hovorí o hierarchii hodnôt, založenej nie na horizontálnej škále „plus-mínus“, ale na hierarchickom zoradení hodnôt (pripisovaných veciam) na vertikálnej osi „hore-dole“. Vzniká tak analogicky veľký reťazec bytia, ktorý môže existovať v rôznych verziách v závislosti od priestoru a skúmaných vecí, zohľadňovaných v rámci istej konceptualizácie. Postupné hodnotenie „zdola-hore“ alebo naopak sa spája s priraďovaním viac alebo menej pozitívneho hodnotenia vecí. Pre každú čiastočku vertikály je dôležitý tzv. centrálny bod, okolo ktorého sa sústreďujú podrobnejšie charakteristiky rôznych vecí, pričom vzdialenosť medzi bodmi sa môže dokonca stierať. Potom sa v kritickom bádani objavujú hybridné pojmy, ako napríklad „parafrázujúci preklad“, ponáška a pod. V rámci hierarchického hodnotenia môžu niektoré subtilnejšie otázky, napríklad otázka odlišnosti ontologických modelov, smerovať k väčšej zložitosti.

Kritické (evalvačné) bádanie prekladu tak dostáva príležitosť vytvoriť predstavu postupnosti od diskurzu, textu (intertextualita), cez transformáciu, adaptáciu k imitácii na vertikálnej osi (ako nositeľov hodnôt), a na horizontálnej škále „plus-mínus“ ponechať na jednej strane totožnosť, podobnosť (asimilácia) a na strane druhej rozdiel, použitie, cieľ (akomodácia). Tým vzniká možnosť konceptualizovať bádanie prekladu nielen napríklad v historickej perspektíve, ale aj aktualizovať a vrátiť do kriticko-reflexie staré pojmy ako *adequatio*, *proprium*, *mimesis*. Tento postup by mohol legitímne obohatiť kritiku prekladu o široké spektrum kritického inštrumentária, ktoré začleňuje preklad do rozmanito chápaných jazykových, resp. literárnych činností. Z metodologického hľadiska zrejme vo vedách o preklade nepôjde o „rovnaký jav“, ale skôr o „zmenu témy“ (Rorthy).

■ BIBLIOGRAFIA

- ATTRIDGE, Derek: *Jednostkowość literatury*. Prel. P. Mościcki. Kraków: Universitas, 2007.
- BARBORÍK, Vladimír: Slovenská próza v r. 2005: produkcia – tendencie – diela. In: Somolayová, L. (ed.): *Literárnokritická reflexia slovenskej literatúry 2006*. Bratislava: Ars poetika – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2007.
- BIEŃCZYK, Ewa: *Obraz, który nas zniwala. Współczesne ujęcie języka wobec esencjalizmu i problemu referencji*. Kraków: UNIVERSITAS, 2007.

- DOLNÍK, Juraj: Translatologická transpozícia a kreácia. In: Gromová, E. – Müglová, D. (eds.): *Preklad a kultúra 2*. Nitra: UKF, 2007, s. 47–55.
- DOMAŃSKA, Ewa: „Zwrot performatywny“ we współczesnej humanistyce. In: *Teksty Drugie*, roč. 107, 2007, č. 5, s. 62–75.
- GNISCI, Armando: Porovnávacía literatúra ako disciplína vzájomnosti. In: *Slovak Review*, roč. 3, 1994, č. 2, s. 176–184.
- GROMOVÁ, Edita: Teoretické myslenie o preklade v 80. až 90. rokoch 20. storočia. In: Vajdová, L. (ed.): *Myslenie o preklade*. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007, s. 40–55.
- HARTMAN, Roberts S. The structure of Value. Foundations of scientific axiology. London–Amsterdam : The Il. U. Press, 1967.
- JETTMAROVÁ, Zuzana: Sociologie v paradigmatu a teorii: hľadá se model a metodologie. In: Gromová, E. – Müglová, D. (eds.): *Preklad a kultúra 2*. Nitra: UKF, 2007, s. 56–78.
- KOVAČIČOVÁ, Oľga: Súčasná ruská translatológia. In: Vajdová, L. (ed.): *Myslenie o preklade*. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007, s. 118–139.
- KRZESZOWSKI, Tomasz P.: *Aksjologiczne aspekty semantyki językowej*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1999.
- LAIHO, Leena: A literary work – Translation and original. A contactual analysis within the philosophy of art and Translation studies. In: *Target*, roč.19, 2007, č. 2, s. 295–312.
- MALITI-FRAŇOVÁ, Eva: *Tabuizovaná prekladateľka Zora Jesenská*. Bratislava: Veda, 2007.
- SCHOLZ, Jacek: Język przekładu tekstu literackiego oraz tekstu fachowego. In: Chłopicki, W. (ed.): *Język trzeciego tysiąclecia II*. Kraków: tErtium, 2002, s. 59–69.
- SZCZĘSNA, Ewa: Poetyka w świecie domen cyfrowych. In: *Teksty Drugie*, roč. 100, 2006, č. 4, s. 219–238.
- TABAKOWSKA, Elżbieta: *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*. Kraków: Universitas, 2001.
- TABAKOWSKA, Elżbieta: Tłumaczenie gramatyki czy przekład kultury. In: Chłopicki, W. (ed.): *Język trzeciego tysiąclecia II*. Kraków: tErtium 2002, s. 71–80.
- TOURY, Gideon: Pojęcie „domniemanego przekładu“. Zaproszenie do nowej dyskusji. Prel. J. Fast. In: Fast, P. – Żemła, K.(eds.). *Komparatystyka literacka a przekład*. Katowice: ŚLĄSK, 2000, s. 19–35.
- TRUHLÁŘOVÁ, Jana: *Na cestách k francúzskej literatúre. Kapitoly z dejín prekladu a recepcie na Slovensku*. Bratislava: Veda, 2008.
- URBANEK, Dorota: *Pęknięte lustro. Tendencje w teorii i praktyce przekładu*. Warszawa: wydawnictwo Trio, 2004.
- VAJDOVÁ, Libuša: Pragmatika prekladu. In: Gromová, E. – Müglová, D. (eds.): *Preklad a kultúra 2*. Nitra: UKF, 2007, s. 211–224.
- VENUTI, Lawrence: *The translator's Invisibility: A History of Translation*. Bristol, 1995.

THEORY AND CRITICISM OF THE TRANSLATION THROUGH THE PRISM OF INTERDISCIPLINARITY AND TRANSDISCIPLINARITY

Theory of translation. Artistic translation. Differentness. Accommodation. Assimilation. Evaluation of translation.

The subject of the article is the reaction on the voices, repeatedly mentioning the declining sub-standardisation of the quality of translations. The author, beware of the fact, that this theme has not been regarded as crucial in the area of the translational reflection so far, asks through the prism of interdisciplinarity and transdisciplinarity about the factors causing this state. The author considers on the one hand the contemporary accelerated and multiplied global communication and on the other hand the complicated methodology of the humanities, and thus the methodology of the translational studies. The article presents the idea, that the thinking about translation could also integrate the culture of linguistics (J. Dolník) and literary scholarly reflection (D. Attridge).

The same inspirational value for the reflection of translation, or rather artistic translation, is given to the elaboration of the critical, in the meaning evaluative, scientific instruments.

*Mgr. Bogumila Suwara, PhD.
Ústav svetovej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
bsuwara@wp.pl*